

a u gotovom

Pojedini broj 4 din.

H I D

TÁRSADALMI, IRODALMI ÉS KRITIKAI SZEMLE

MEGJELENIK TIZSZER ÉVENTE

TARTALOM:

Veres Péter: Egy földmunkás naplójából

Pálics Miklós: Vojvodina húsz éve

Lévay Endre: Hagymavásár

Laták István: Sikság (vers)

Fiatal magyar művészek

Ruffy Péter: Csángók között

A kuruc költészetből

Világszemle

Gazdasági krónika

KRÓNIKA

A halál pilótája — Melyik volt a nagyobbik veszély?

V. ÉVFOLYAM ■ SUBOTICA ■ 1938 OKTÓBER ■ 10. SZÁM

A HID előfizetési díja: Jugoszláviában: egy évre 36—, félévre 20—, negyedévre 10— din. Egyes száma ára 4— din.

Magyarországon: egy évre 5—, félévre 2:50, negyedévre 1:25 pengő. Egyes szám ára 50 fillér.

Szerkesztői üzenetek

KÖSZEGI IRÉN. Irása sablósos. Irodalmi akar lenni és nem sikerült. Próbálkozzon az életből vett, egyszerű képekkel mindennapi nyelven.

VARGA JÁNOS, SUBOTICA. Levélében jelzett cikkét „A Munka” című szubotikai szaklap használhatja. Küldje be nekik.

BALOG JÁNOS, ST. MORAVICA. Irását elolvastuk. Természetesen sok ja-

vitásra szorul, de azért alkalomadtán felhasználjuk.

GÓLYA ISTVÁN, ZAGREB. Elküldtük a Kalangyának. A mienket nem használhatjuk. Azelőtt jobbat írt.

DÓSA ANDRÁS, ADA-GUNARAS. A dialektikus materializmus magyar nyelven már elfogyott, de ha jól tudom, Önöknek van kint egy példányuk. Kérje kölcsön. Egyébként legközelebb küldünk könyv-árjegyzéket és választhat.

A HID X. száma csak elkésve jelenhetett meg, szűkebb tartalommal mint máskor, ami most készülő naptárunkkal járó tehnikai okok miatt történt. Kérjük olvasóink elnézését.

Kiadóhivatali hírek

A napokban kerül forgalomba 1939-es NAPTÁRUNK. Felkérjük terjesztőinket, hogy azonnal közöljék esetleges utánrendeléseiket.

ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉBE. A lapunkhoz mellékelt naptármegrendelő-szelvényt még ezen a héten küldjék be, mert a megrendelések nagy tömege miatt NAPTÁRUNK az utolsó példányig elfogy és így nem rezerválhatunk későbbi eladásra.

TÖBBEK elnézését kérjük, hogy leveleikre nem válaszoltunk azonnal, de most készülő naptárunk annyira elfoglalt bennünket, hogy kéréseiket csak a NAPTÁR megjelenése után intézhetjük el.

Munkatársunknak, **LATAK ISTVÁN**-nak „SZÜRKE NAPOK” című novellás-kötete művészi kiállításban, nemsokára megjelenik. A könyvet előfizetni vagy megrendelni óhajtó olvasóink forduljanak kiadóhivatalunkhoz, ahol előfizetési gyűjtőívet is beszerezhetnek.

Páratlan vajdasági munkásírónk újabb novellás-kötete ezúttal is szenzációja lesz irodalmi életünknek.

EGY FÖLDMUNKÁS NAPLÓJÁBÓL

Este összevestünk Sárival. Megint nincs a háznál se kenyér, se szalonna, se krumpli. Egy kosár liszt van, meg egy vékányi tengeri. Azt a kicsirkének sugorgatta eddig Sári, mert nem szeretné, hogy kikopjunk a magjából, hogy egész éven át egy tyúkfia ne legyen a háznál. A Mózsi kertjének még híja van, az inségmunkából semmi se lesz a héten. Szabó komáék is csak még tegnap állottak ki, miránk jó, ha majd a jövő hét derekán kerül a sor. Most aztán azon veszekedtünk, hogy ahhoz a kosárnyi liszthez honnan kerítsünk még vagy két kosárral, hogy legalább egy kis sütet legyen. Sári azon van, hogy kérjek Mózsitól hitelbe, de én ezt restellem, mert most is tartozunk már neki. Vagy pedig kérjek Mihály bátyáméktól, azoknak van. Esetleg Kis István sógor, a Zsuzsink ura is tudna segíteni. Szóval ő azt akarja, hogy az én rokonaimtól kérjünk, én meg ezt nem szeretem, kérjen ő, az ő rokonaitól. De nem akar. Szegények azok is és nem szívesen adnak.

— Akkor meg add el a csirkét, ami most kelt. Most még nagy ára van, majd ha keresünk, májusban visszavesszük olcsóbban.

De ebbe se megy bele. Hogyne, hátha itt döglünk rakásra, ő csirke nélkül nem lesz, mert ha nem nevel, akkor még csak tojása se lesz a háznál soha. A keresetből sohse veszünk mink csirkét. Csak kenyérre lenne elég. De meg aztán a márciusi csirke ér valamit, ez már tojik a jövő télen. Most is abból krajcározunk, amíg el nem kellett a tyúkokat adni.

Mindegyikünknek igaza van. Csak az a kérdés, melyik az erősebb igazság. Az enyémnek kellene lenni, mert hiszen tán én viselem a kalapot.

Éppen evés közben kaptunk össze. Tésztalevest főzött, de nem volt már hozzá, csak egy kis pilis hajas kenyér.

Hiszen én is tudtam, hogy nincs, de legalább várna vele, amíg eszik az ember. De olyan gyalázatos természete van, hogy ha baj van, mindig evés közben veszi elő. Ilyenkor az ember úgy felforr, hogy ölni tudna haragjában. Még a kutya is akkor legdühösebb, amikor eszik. Soha se tudja megállani, pedig tudja, hogy összeveszünk, hogy bele ne kezdjen, én meg nem tudom megállani, hogy fel ne csattanjak. Sokszor megfogadtam pedig már magamban, hogy hallgatok, hallgatok, akármit beszél, nem érdemes veszekedni, avval úgy sem lesz jobban semmi. De nem tudok úgy tenni, mint Polyák Mihály bátyám. Az úgy tud hallgatni, ha Erzsók ágyó veszekedik, „majd magához jön hé, majd megbékül” — mondja és hallgat a lócán, mint a gyerek, amikor odacsunyított. Vagy pedig kimegy az ólba a tehenekehez és azoknak motyorékol.

Én nem tudom magamat így visszatartani. Ezelőtt még csak megjárta. Édesapámat, ha megharagította ides, akkor megkontyolta egy kicsit, adott neki egy pár macsalit és hamarabb vége lett. Ides elbőgte magát, édesapám meg kiadta a mérgét és túl voltak rajta. De most már nem nagyon szokás az asszonyt megverni. Megszólják az embert. — De nagy legény — mondják — elbánhatik

egy rongyos asszonnyal... De a fene a hús körmét, csak engem nem verne meg... így heccelik egymást az asszonyok; így hát az ember visszatartja magát, de annál jobban forr benne a méreg. Most mindig olyat beszél, ami marhaság, amit nem lehet, csak azért, hogy ellenkezzen a másikkal. Mérgemben már nem tudtam mit csinállok, felkaptam a tálat, hogy hozzávágom levesestől, de az utolsó pillanatban visszakaptam a karom és csak levágtam az asztalra, hogy kilötytént belőle egy kicsi. Akkor a lámpának hajtott az indulat, mert az volt az asztalon a kezemügyébe, de hirtelen megfékezett a tüztől való félelem. Kapkodásomban a kés ragadt a kezembe, meg a darabka héjjas kenyér, már fel is emeltem mind-egyiket, hogy a földhöz vágom, de akkor ránéztem a gyerekekre és láttam, hogy össze vannak ijedve, a szemük felakadt. Eszti már bőgni kezd, Gabri mint egy ijedt kis kutya úgy néz rám — és lecsaptam az asztalra mindent. Felálltam hirtelen: Lássátok, ilyen anyátok — mondom a gyerekeknek — nem hagyja az embert enni — és kimentem. Az ajtót meg úgy berántatta velem az indulat, hogy csak úgy rengett bele a rossz ház, a kilincs meg a kezemben maradt. Belülről leszaladt róla a csavar, mert csak úgy dróttal volt már odaerősítve. A földhöz vágtam a kilincset is — újabb baj ez is! — az ajtót meg kinyílt utánam.

Elmentem hátra, azután meg visszajöttem és ott járkáltam a ház előtt az udvaron.

Egy jó negyedóráig ácsorogtam itt. Lassan hült a haragom és mert hajadonfővel már fázni kezdtem, hát bementem. Sanyi fiam ezalatt megkereste a csavart és mert ő nagy mester, már szerelte is vissza. Sári pisszegve mosogatott a vaskályha előtt a földön. A nagyobb gyerekek csendesen gubbasztottak ki itt, ki ott, de aztán, ahogy látták, hogy nincs már semmi baj, hozzáfogtak halkan zsenyegni. Eszti nemsokára odacsúszott hozzám, a kezében egy össze-vissza ütött-vert csörgő. — Apá... apá... apá... hajtja szüntelenül és mutatja, hogy neki miye van. Mit tegyen az ember, a gyerek nem tehet semmiről. — Ki adta, kis jányom? — kérdem tőle, amilyen barátságosan akkor telt tőlem. — Pitta otta ittijábu... — gagyogja. Felvettem hát az ölembe, ő meg boldogan csörgetett a fülembe az ütött-kopott játékkal. — Kis buta kölykőm — gondolom — vajjon ha még tésztalevessel se laktok majd jól, lesz-e még kedvetek játszani?

Elszállt a mérgem egészen. Visszagondoltam a gyerekkoromra, én is milyen ijedt voltam, ha az öregek veszekedtek. Akkor voltunk boldogok, ha az édesapám füttyölt, dalolt vagy tamburázott, idesanyám meg kíséerte halkan.

De az anyjkkal azért nem békültünk ki akkor este. Szótlanul megágyalt, én lefeküdtem, a gyerekeket is lerakta, a lámpát is eloltotta és a setétben leült a kemence mellé. Így szokta, ha haragszik. Vagy a lócán hál, vagy pedig késő éjszaka, amikor már mindenki alszik és elunja a kucorgást, felfekszik mellém az ágyra,

én mindig kihagyom neki a helyet. Hajnalban aztán megint korábban kél, hogy szót ne kelljen váltani velem.

Egy-két nap alatt azért mindig megbékélünk, ha újra össze nem kell veszni valamin.

*

Reggel korán én is felkeltem és elmentem Mózsához. Még volt egy napra való ásás. Sárít nem is láttam, valahol hátul az udvaron lehetett, vagy már kenyér után szaladgált ő is, mert még a setét hajnalon leszállt az ágyról.

Hozzáfogtam az ásáshoz, de avval a szándékkal voltam, hogy ha felkél Mózsi, beszéljek vele.

Be is mentem nemsokára a boltba. — Na, mi az szomszéd? — kérdezi, ahogy beléptem.

Egy kis kerülővel fogtam hozzá. — Szomszéd úr, azért jöttem be, hogy félbehagyom egy kicsit az ásást, dolgom van, el kell mennem.

— Jól van szomszéd, — mondja s már azt hittem, ennyiben hagyja, pedig akkor nehéz lesz elébekerülni a bajommal, de mégis utólag könnyedén hozzátette: — Mi dolga van, hova megy?

— Őszintén szólva — mondom —, kenyér után kell járni, elfogyott a kenyérünk már, meg ez az inségmunka is késik, soká jött a mérnök, miránk csak a jövő héten kerül a sor... nem tudunk addig kitartani. Elmegyek, Mihály bátyámék vagy István sógorék segítsenek ki legalább már, amíg a munka megkezdődik. Egy kosár lisztünk van még, egy kis máléliszt is volna bele, de hát ennyinek nem érdemes befűteni — adtam elő könnyedén, mintha nem is volna olyan nagy a baj. — Gondoltam is, hogy kérek a szomszéd úrtól — folytattam óvatosan —, de hát már most is tartozunk, ez a pár napszám nem sokra telik, az ízikért is le kell számítani belőle, krumplit is vitt az asszony, meg petrót is... ebből nem igen jár már nekem...

— Hát aztán a bátyjáék adnak legalább? — kérdi Mózsi.

— Azt én nem tudom. Ha akarnak, adnak, ha nem, nem. Azt tudom, hogy nem szívesen adnak, mert azt hiszik, sose adjuk meg, pedig nem maradtam még adós egy szem búzájkkal se...

— Tudja mit, szomszéd, ne menjen most sehova, adok én annyi lisztet, majd megfizetik, ha keres... Mennyi kell?

— Tíz vagy tizenkét kiló kellene hozzá, — mondtam. — Nem mertem többet mondani, ez is köszönet.

— Elviszi most, vagy majd délbe?

— Elvinném most, mert még nem is volt fröstök, meg aztán ne vegye az asszony is a nyakába a falut, mert ő is megyen biztosan kölcsön után. Én az én rokonaimhoz, ő az övéhez, ez a törvény...

Azonnal kimért tizenkét kiló barna lisztet egy nagy papírzacskóba és elkocogtam vele haza.

De Sári már nem volt otthon. Ahogy én eljöttem, mindjárt jöttek érte Kelemenéktől, elmúltak a névnapok, a Sándor, József, menjen segíteni takarítani. Elment örömmel, hiszen ez olyan, mintha az égből jött volna. Egy kis ünnepi maradék is jut megint, aztán valami pénzt is fizetnek. Jó lesz sóra, élesztőre a kenyér-sütéshez, ne kelljen ezt is Mózsitól hitelezni.

Ennivaló, persze, nem maradt a háznál. Erzsi, hogy az anyja elment, megint itthon maradt az iskolából, pedig majd kiírják mulasztónak, de már mindegy, nem maradhatnak a gyerekek magukba. Forralt egy kis feketekávét, de ennél már jobb lett volna a cibere. Egy kis árpakávét van ugyan még, de pótkávét helyett égett kenyérhéjat raknak bele, az úgy megkeseríti, hogy hiába teszi bele az ezerédest, nem fog rajta, tán még keserűbb tőle.

Az estéről maradt kis héjas kenyeret beleaprítottuk és elütöttük vele az éhünket. Lisztet már szereztem, majd délre kavartnak valami galuskát. Én elmentem ásni, a nagyobb gyerekek meg az iskolába.

De szegény Sárím gondoskodott a délről. Akármilyen sok volt is Kelemenéknél a dolog, avval az ürüggyel, hogy kovászt kell tenni (pedig még nem is tudta, hogy szereztem lisztet), mert az éjjel sütni akar, hazaszaladt, de a kötője alatt kalácsot, süteményt és egy csuporban összekapart fagyos paprikás húst hozott. A menyecske adta oda neki, mert elpanaszolta, hogy nem hagyott a gyerekeknek semmi ennivalót. Az öregasszony nem is látta, az nem is tudja, hogy mink milyen szegények vagyunk. Azt hiszi, még mindig olyan világ van, mint azelőtt, hogy csak annak nincs, aki nem szeret dolgozni, vagy aki megissza a keresetét.

Én haza se mentem volna ebédre, minek, ha nincs mit enni, de Erzsi értem jött.

Igy már egészen megkönnyebedtem. Egy hétre megint lesz kenyér, ha beosztva bánunk vele. Hátha még Sári egy kis zsírt, vagy egy pár pergelet szalonnát is kap Kelemenéktől. Mindig szoktak adni.

Valamikor, ha a padlásról lekopott az oldalszalonna, meg voltunk ijedve, hogy meghalunk éhen, most meg már örülünk ha egy negyedkilót meg tudunk szerezni, nem is enni, hanem csak vasfazekat kenni.

Este Mózsi elszámolt. Egypengő ötvenet adott napota. Elég tisztességesen, mert Maurernál csak egyhúsz a napszám. A csutka-iziket leszámította a gallyozásba, az ásást meg beleszámította a liszt árába. Mindössze három pengővel maradtunk adós.

Sári is hozott vacsorára csakugyan egy csomó maradékot, meg egy csupor paprikás zsírt is. A pecsenye alól öntötték össze. Nagyon jó szaga van, egészen megbolondítja a levest. Húst meg kolbászt képzel bele az ember.

A gyerekek jóllaktak megint egyszer. Sári is megkönnyebbe-

dett, a gondot megint elzavartuk egy hétre. Nem igen szokott istenkedni, inkább káromkodni. Templomba se jár, de most azt mondta:

— Lám, mégis jó az isten, nem hagyja el a szegényt... az utolsó pillanatban mindig kisegíti...

Na, csak várj — mondom. — Lesz ez még rosszabbul is míg felnőnek ezek a rajkók. Addig még nagyon sokszor kell neki segíteni.

De mindegy, egyszer megint túlvagyunk a nehezén és Sári ellohajtott Mózsihoz, vitte az egy pengőt, amit Kelemenéktől kapott sóra, élesztőre. Én azt akartam, hogy 50 fillért adjon az adósságba is, hadd lássa Mózsi, hogy van bennünk akarat, most is nagyon jó volt, hogy kisegített, de Sári azon volt, hogy hoz inkább vagy hat kiló krumplit, legalább az legyen a háznál, hogy tudjon valami ételfélét is főzni...

Veres Péter

VOJVODINA HÚSZ ÉVE

(Szemelvény most készülő naptárunkból)

Egy ország, nép, vagy akár országrész életében a történelem szempontjából husz év nem nagy idő és husz év alatt nem történhetnek események, nem mehetnek végbe folyamatok, amelyeknek hatásai bármilyen szempontból helyrehozhatatlanok lennének. De husz év fölmutathat már bizonyos törvényszerűségeket és ha ezeket fölleljük, akkor a mult alapján a jövőre is következtethetünk. A megállapított hiányok, vagy előnyös jelenségek tanulságai pedig a szebb és jobb jövő küzdelmes építésének nélkülözhetetlen eszközei.

Ebből a szempontból *minden idevaló ember* részére — elgondolásait akár túlnyomóan egyéni célszabványok, akár altruizmus vezérszabványok — Vojvodina fejlődése az elmúlt husz év népesedési adatainak megvilágításában okvetlenül érdekes képet nyújt. Ez a kép a valóságot, — a számszerű tények valóságát adja. Ilyenek vagyunk, mondják a tények. Mivel a jövő elsősorban tőlünk függ, mert az emberek — ha adott keretek és megszabott lehetőségek között is — maguk irányítják sorsuk fejlődését, szükséges, hogy a javítani akarás tényekre támaszkodva induljon meg a kitűzött cél felé. A legszebb elgondolás is csak úgy válhat valóvá, ha minden ízében idomul ahhoz a talajhoz, amelyre alkalmazni akarjuk.

Bármilyen igazak, s mindenütt alkalmazhatók legyenek a világot átfogó tantételek, ha azok a helyi talajba nem eresztenek gyökeret és élettőrejük nem onnan szívják, s ha az általános-ságban egyező viszonyok különleges jellemvonásait, törvényszerűségeit nem találjuk meg, ezeket nem kutatjuk és hozzájuk nem alkalmazzuk — csak utópiák maradnak, üres szaválás és frázispuffogatás.

A mi viszonyaink kutatása, ismerete és megismertetése ezért is fontos, mert minek kell minket elsősorban érdekelnie, miért kell küzdenünk, ha nem azért a földért, ahol felnőttünk, ahol dolgozunk, ahol élünk? Azokért, akikkel egy levegőt szívunk, akikkel közösek az adottságaink, bajaink, örömeink. És kikkel fogjunk össze legelső sorban, ha nem velük? Hogyan, s mit bíráljunk, miért lelkesedjünk, ha mindez a közeli dolog, a közvetlen környezet számunkra szinte ismeretlen? Nem visszás és egészségtelen-e az, hogy munkások, parasztok, értelmiségiek, majdnem kivétel nélkül többet tudunk a spanyol, vagy kínai falvakról, mint a miéinkről? És semmit se tettünk, de nem is tehetünk addig, amíg a mi viszonyainkat nem ismerjük meg legalább annyira, amennyire azt lehetőségeink megengedik.

A helyszíni kutatás nálunk még gyermekcipőben jár, vagy még abban sem. A statisztikai földolgozást pedig egyrészt az anyag hiányossága, nehéz megközelíthetősége hátráltatja, másrészt az olvasók idegenkednek a számoktól és ez csökkenteni azon kevesek munkakedvét is, akik különben látják, hogy ez az egyedüli helyes út a szélesebb megismerések felé. Mégis ezen a téren már valamivel gazdagabbak vagyunk.

A következő pár oldalon röviden össze akarom foglalni szűkebb hazánk, — Vojvodina fejlődésének azt az oldalát, amit az Állami Statisztikai Hivatal népesedési adatai mutatnak meg.

Mit hozott Vojvodina az új államalakulatba

Vojvodina egész történetének, gazdasági és politikai kialakulásának vizsgálásánál egy pillanatig sem szabad szem elől vesztenünk azt a tényt, hogy itt szerbek és horvátok, magyarok és németek, románok és szlovákok élnek, hogy a különböző nyelvcsoportokat nagyfokú összekeveredtségük miatt nem lehet úgy elhatárolni, hogy pár járásnyi összefüggő területre nyugodtan mondhatnánk: itt ez és ez a nemzetiség a lakosságnak legalább a háromnegyede. Ez a körülmény elsősorban a régi osztrák nemzetiségi politika sakkúzasainak az eredménye. Röviden Vojvodina egész újabbkori története nemzetiségi terület jellegét viseli. Ennek befolyása világosan észlelhető és érezhető a gazdasági és politikai életmegnyilvánulások minden terén. 1918 előtt is, azóta is.

Az 1918 előtti Vojvodinát három dolog jellemezte: a nagybirtokok, rossz közlekedési lehetőségek (a bánáti utak, amikkel a kormányok az ellenzéki voksokat büntették, messze földön hírhedtek voltak) és az élelmiszer nagyipar bizonyos fejlettsége (malmok, cukorgyárak). Nehézipar nem volt és textilipar is csak kialakulófélben. A városok lakossága az összlakosságának 24 százalékát alkotta, ami már meglehetősen fokú városodást jelent. A tízezer lakoson fölüli nagyközségek pedig a lakosság 15 százalékát, vagyis kimondottan falun és tanyán a lakosság 61 százaléka élt.

Ha ezeket az adatokat összehasonlítjuk Jugoszlávia 1921-es ada-

taival, akkor Vojvodina relativ fejlettsége a következő képet mutatja:

1921-ben 10 lakós közül 20.000-nél népesebb városban lakott:

Vojvodinában	21
Jugoszlávia többi részén	6

Míg Vojvodina népessége az ország lakosságának 11 százaléka volt, addig az ország városi lakosságának egyharmada esett a vojvodinai városokra.

Mit mutatnak ezek a számok?

Azt, hogy Vojvodina az új államban minden elmaradottsága dacára magasfokú egységet jelentett. Magasabb fokon csak Szlovénia állt.

Miből következik ez?

A városok fejlettségéből. Tudjuk, hogy a modern társadalom fejlődésének jellegzetes foka a város-falura szakadás, mikor a két termelési tényező ellentétbe kerül egymással. Ennél a foknál kezdődik gazdasági politikai stb. téren a város hegemoniája. A város kezében tartja a tőkét, a gazdasági élet fejlesztésének kulcsát. A szellemi élet, iskolák, sajtó, művészet, politika mind a városokban összpontosulnak és ezekre a hatóerőkre támaszkodva a polgárság, mint a városiasodás zászlóvivője, a társadalom — tehát város és falu — vezére lesz. Ettől kezdve a fejlődés mikéntjét a város diktálja. A gyáripár a mezőgazdasággal szemben túlsúlyba kerül. Az általános fejlődés mindenütt a városok növekedését mutatja a falvak rovására. Ez természetesen nem a városi lakosság szaporább voltának, hanem a beköltözéseknek az eredménye, amit a falvak elszegényedése és a városokban kínálkozó munkaalkalmak indítanak meg. Ez a mai termelés és társadalom elválaszthatatlan velejárója. Magától értetődik, hogy ez a folyamat nem egyenletes, zökkenőnélküli. Az időközönként beálló válságok és konjunktúrák kikerülhetetlen hatása itt is megmutatkozik, de az alapvető fejlődési irányt nem változtatja meg.

Ha most mindezt a Vojvodinára vonatkoztatjuk, akkor tekintetbe kell vennünk az itteni városok sajátosságait. A viszonylag nagyszámú városi lakosság kisebbik részét képezik az iparosok, kereskedők, gyárosok és munkások, tehát a városi kultúra igazi elemei, míg a lakosság jórészenek jövedelmi forrása a földművelés. Így a polgárosodás, amit a városbanlakás aránya mutatott, csak külszín volt. És mégis ez az első lépés azon az úton, amely a földnek gépekkel való iparszerű műveléséhez, vagy a földtől való elszakadáshoz vezetett. A városok, mint fejlődést irányító tényezők egyre jobban izmosodtak, ha nem is jelentettek olyan erőt, mint azt a lakosság pusztán számbeli súlya mutatja. Erre vall az is, hogy minden jelentős megmozdulás a városokból indul ki, akkor is, ha például a falu megmentését tűzi ki céljául.

Vojvodinában két ellentétes várostípust különböztethetünk meg. Az elsőnek legjellegzetesebb formája Subotica, a másodiknak Novisád.

Subotica tipikus parasztváros. Tulajdonképpen több faluszerű település egybeolvadásából keletkezett. Gyáripára jelentéktelen volt és még máig is magán viseli azt a jelleget, amit keletkezése és kiépítése folyamán nyert. Lakossága zömét nem polgárság stb., hanem parasztság képezi és ezért habár Magyarországon is, Jugoszláviában is, a harmadik város volt népesség szerint, nem játszhatott ennek megfelelő szerepet. Legjobban az óriás falu elnevezés illik rá. Ehhez a tipushoz tartoznak Vel. Kikinda, Stara Kanjiža, Senta is.

Novisád fejlődésében, melynek alapja a kereskedelem és az újabban kialakult gyáripár, a Duna hatalmas szerepet játszik. Lakossága túlnyomó részben polgárság és munkásság, a földművelő-birtokos elem csak kissúlyú és jelentőségű. A rohamos fejlődés ebben leli magyarázatát. Természetes, hogy ez a Vojvodinában legvárosibb város ugrásszerűen fejlődik, míg a többi pang, vagy éppen visszafejlődik, mint pl. Bela Crkva. A két ellentétes típus között az átmenet Petrovgrad és újabban Pančevo képviseli.

Mindezt azért mutattuk be, hogy megérthessük azokat a következtetéseket, amelyeket Vojvodina életének utolsó 20 évéről tanúskodó tényekből kell levonnunk.

Az új keretek (1931-ig)

Vojvodina világháború utáni fejlődése első szakaszának két határkövét az új államalakulatba való beolvadás és az 1929-es gazdasági válság adják. Ezt az időszakot a háború utáni konjunktúra, az agrárreform, az 1925-ben elkezdődött mezőgazdasági válság és az 1928-ban megindult világválság hatásai töltik ki.

A *világháború utáni konjunktúra* hatása alatt meginduló nagyarányú befektetések, a pénzbőség nem tartott soká. A korona átváltása dinárra már megrázkódtatással járt. És mikor 1925-ben a mezőgazdasági válság jelentkezett, azt a gazdasági élet minden ága megérezte. Mindehhez hozzájárult a dinár magas árfolyamú stabilizációja. Az előző évek beruházási kölcsöneit a gazdák az alacsony búzaárakból nem tudták fizetni, a szövetkezeti mozgalom még alig vert mélyebb gyökeret, nem vált általános jellegűvé és a falvakon megütötték a dobot. A kereskedelem megcsappant, a parasztság nagy vásárlóképességére berendezkedett iparvállalatok leépítenek, helyenként bezárják kapuikat. A munkanélküliség lidérce ráfekszik a gazdag Vojvodinára. A középosztályok elszegényedési folyamata is itt veszi kezdetét.

Az *agrárreform* mindennek nem tudott szilárd gátat vetni, mert egyrészt az ideális elgondolás kellő anyagi támogatás híjával volt, másrészt a földnélküli lakosság meglehetősen nagy része kielégületlen maradt. Az utóbbiak így földet alig kaptak, ha igen, úgy keveset az önálló egzisztenciához, de a nagybirtokok fölosztása a helyi, habár keserves munkalehetőségeket is csökkentette. A gyáripár sem nyújtott elég elhelyezkedési lehetőséget. Mindezt tetézték a rövidlátó gazdasági intézkedések. A fejlődés megállt.

Nagyvonalú közmunkák kellettek volna, hogy a gazdasági élet kihagyó érverésébe új lendületet vigyenek. Főképp politikai okok miatt azonban ezekre nem került sor. A közlekedési viszonyok nagyjából az 1918. előttié maradtak. Az életszínvonal zuhanni kezdett és megindult az elvándorlás.

Így állt elő az a helyzet, hogy míg az ország többi részének lakossága 1921-től 1931-ig közel 18 százalékkal nőtt, addig Vojvodina csak 6 százalékkal. Az előrebecsített meglepő bizonyítékot kapnak, ha a népesedést város és falura bontva nézzük.

A népszaporodás tempója 1921-től 1931-ig százalékban*

	város	falu
Vojvodina	17	3
Jugoszlávia többi részén	52	14
Jugoszlávia	40	14

Először is látjuk azt, hogy a városok népesedése sokkal erősebb ütemű, mint a falvaké, vagyis a fejlődési irány az egész világon észlelhetővel azonos jellegű. És ugyanakkor az is megállapítható, hogy Vojvodina népesedése nemcsak általában, de elemeiben is mélyen az ország többi részén alul maradt.

Miért? Azért, mert a felsorolt, Vojvodinára vonatkozó okok hatása alatt (gazdasági fölépítés, politika körülmények, stb.) a fejlődés megállt.

Ha a vojvodinai városok adatait most összetevőikre fölbontjuk, akkor az amit ezek jellegéről mondtunk, a leplezetlen valóság képében áll előttünk. Tíz város közül igazi fejlődést, erősödést csak Novisad mutat föl, a többiek megálltak, vagy visszafejlődtek.

A lakosság növekedése 1921-től 1931-ig százalékban*

Novisad	64	Vršac	9
Petrovgrad	19	Stara Kanjiža	5
Pančevo	14	Senta	4
Vel. Kikinda	10	Sombor	3
Subotica	10	Bela Crkva	0

Az említett gátló hatásoknak egyedül Novisad állt ellent és némileg Petrovgrad. A többiek növekedése a természetes szaporodás vonalán, vagy azon alul mozog. Már pedig ez a tényező, amit mondtunk, a városok fejlődésében teljesen alárendelt szerepet játszik.

Az ország többi városainak fejlődése — Beográdról nem is szólva — kevés kivétellel (Ljubljana, Maribor, Bitolj, Mostar) 20 százaléknál magasabb. Beograd 114, Zagreb 71, Skoplje 68, Kragujevac 74, Zemun 52, Niš 41, Split 39 stb. százalékkal növekedett 1921–31. között. Ez a rövid összehasonlítás nem csak azt erősíti meg, hogy a vojvodinai városok — tehát Vojvodina — fejlődése

* Kikerekített számok.

meglassult, helyenként megállt, hanem azt is mutatja, hogy az ország többi városainak erősebb fejlődése milyen irányú.

A mondottakból kiviláglo tényt csak kiegészíti a gazdasági helyzet másik mutatója: a munkabérek állása. A legalacsonyabb munkabérek a vojvodinai Betegsegélyző Pénztárak kimutatásai tüntetik föl.* És ez a tény épp úgy nem véletlen, mint a fejlődés említett megtorpanása, hanem avval együtt egyenes következménye és függvénye a Vojvodinára oly jellegzetes politikai és gazdasági adottságoknak, amelyek hatását, összes életmegnyilvánulásainkban érezzük, nemzetiségi, felekezeti és osztálykülönbségekre való tekintet nélkül.

1931-től

Az ipari válság Jugoszláviában nem 1929-ben tört ki, mint a világ gyáriparilag fejlett államaiben, hanem 1931-ben. Azonban ez a közbeeső két év sem múlt el teljesen nyomtalanul. Ennek oka az ország gazdasági felépítésének tarkasága. A domináló legfejlettebb termelési mód mellett az ország déli részein még patriarchális gazdálkodás folyik. A gazdasági élet egyik legiobb fokmérője az alkalmazott munkások száma és a munkabérek. Ezek szerint a válság először Vojvodinában érezttette hatását, még 1929-ben, utána következtek Szlovénia és Horvátország, majd Bosznia, Szerbia stb.

Egy másik cikkemben** kifejtettem a gazdasági válság hatását Jugoszlávia népesedésére. Ott a tényezők felvonultatásával bizonyítottam, hogy a népszaporodás fő mozgató ereje a gazdasági helyzet és az abból következő életkilátások. Milyen viszonyban állnak ezek a tényezők Vojvodinában? A gazdasági színvonal esése itt is maga után vona a születések esetét, amit még a közegészség javulását mutató csökkenő halálozási arányszám sem tud ott annyira ellensúlyozni, hogy a szaporodás üteme ne lassult volna meg.

A szaporodás 10.000 lakósrá***

	Dunabánság	Jugoszlávia
1929—30 . . .	107	144
1931—33 . . .	87	139
1934—35 . . .	66	136

Nálunk a népszaporodás ütemének csökkenése 38 százalékot tesz ki. Hogy itt is az országos átlag alatt vagyunk azt mutatja a második táblaszlop.

A tények rövid áttekintése és az összehasonlítás szomorú képet ad. A fejlődés megállt. A nép vitális ereje csökkent és a kialakulásban — Novisadot kivéve — sehol sem találunk biztató jelet. A fejlődést gazdasági tényezők irányítják és amíg ezeknek

* 20 százalékkal vannak az országos átlag alatt.

** Utjecaj privredne krize na populaciju u Jugoslaviji (A gazdasági válság hatása Jugoszlávia népesedésére). Znanost i život, 1937. 272. oldal.)

*** Kikerekített számok.

beállítottsága más jelleget nem vesz fel, jobbrafordulást nem várhatunk.

Kilátások

Vojvodina gazdasági ereje, ha kisebb is, mint volt, de még mindig nem törpült annyira össze, hogy a kilábolás, a föllendülés *ne lehetne ugyanolyan lehetőség, mint a bemutatott legyöngülés*. Városaink lakóssága az ország város lakósságainak még mindig 27 százaléka, a lakosság megoszlása város és falura még mindig jóval magasabb jellegű, mint az ország többi részeiben.

	100 lakósból	
	városokra	falvakra
	esik 1931-ben*	
Vojvodinában	26	74
Az ország többi részeiben	8	92

Az a gazdasági és kulturális erő, amit ezek a számok képviselnek tervszerű akciókkal mind életre kelthetők és megindíthatók. A hosszú megpróbáltatások után még szebb napok is virradhatnak Vojvodinára. Rengeteg kiaknázatlan lehetőség vár egy összefogásra, amely Vojvodinát országunkban fontos szavú tényezővé tenné. És ezt Vojvodina méltán várhatja, mert erre gazdasági súlyánál és történelmi múltjánál fogva lehetősége és joga van.

Palics Miklós

Az Állami Statisztikai Hivatal népszámlálási kimutatása szerint a lakosság abszolút számokban:

	Összlakosság	
	Vojvodina	Jugoszlávia
1921	1,346.527	11,984.911
1931	1,423.291	13,934.038

A 20.000 lakósnál népesebb városok

1921	319.552	958.144
1931	369.842	1,337.313

(Vojvodinában a két 20 ezren aluli is.)

* Kikerekített számok.

HAGYMAVÁSÁR

1.

Bánáti mezőgazdasági kisközség a Tisza mentén. Legjobban illik rá a Sárfa elnevezés. Széles uccák, földszintes fehérre, sárgára, zöldre meszelt kis házak, ravasz boltosok, csendes kiskocsmák. Nyáron talán jóillatú kertek: télen a kietlen némaság. Alvó vidék, szerb-magyar vegyes lakosú falu. Az ódon sárgafalú katolikus templomban az uraság jóvoltából széphanjú harang szól.

Csóka lakossága nagyobbára földnélküli zsellér, törpe vagy esetleg kisbirtokos. Iparos alig akad. Egy uradalom van, amelyben úgyszólván minden élet összpontosul. A szegény nép napszámmal keresi kenyerét. Búzat, tengerit és egy-két szükséges takarmánynövényt termelnek. A földhözragadt parasztság néhány évvel ezelőtt az uradalom példáját követve hagymával vetette be pár holdas földdarabjának egy részét, abban a reményben, hogy a zöldségárú valamennyivel több pénzt hoz a hideg tűzhelyű konyhára. Nincsen itt sem egyesület, sem munkásszervezet. Úgy él a földmunkásság, mint egy türelmes, végtelenségig kitartó szelíd nyáj. Nem tudnak semmiről, nem hallanak semmiről, csak dolgoznak kora reggeltől késő estig szakadatlanul. A tél beálltával a széles falusi uccákat bokáig, sőt térdig érő sár borítja, a nyúlós, hideg latyak az egész falut elborítja. Az uccák olyan üresek, mint hogyha a község lakatlan lenne, a lakosság folyton csak dolgozik: nem tudni mit, de dolgozik.

Tél közepe. A vöröshagyma a szérűkben, padlásokon, másutt a górékban vagy a kamrákban berakva lassan érik. Csirázik: eladásra vár. A kezüket tördelik, töprengenek: — elrohad a drága szép hajma! Ezt viszont nagyon jól tudják a kereskedők. Azt is tudják, hogy meddig lehet a hagymaszállítást elhúzni. Ennek a kegyetlen időhúzásnak szinte minden napja dermesztően hat. Kétségbeesítő. Már-már azt hiszik, hogy hiába vetették, hiába gondozták. Ha az idén nem kell az árú, a „jó hajma”, mit tesznek vele. Sok mindenre kell az a kis pénz, rendesen elosztva, és most egyetlen nap mulasztás keresztülhúzza számításukat. S bárgyú okoskodások közepette az izgalmas várakozás napokig, sőt hetekig is eltart.

2.

A kisvárosi kereskedelmi cég, amely inkább szállításokkal és közvetítésekkel foglalkozott, évekkal ezelőtt elhatározta, hogy a bőséges keresetet ígérő hagyma üzletbe kezd. A vöröshagyma abban az időben úgy belföldön, a passzív vidékeken, mint külföldön keresett árú volt. Az árak rendkívül alacsonyak, a termés nagyon jó, a kereslet igen élénk, ezek mind-mind összetevői voltak annak a sóvár ígéretnek, amit a fondorlatos gondolkodású kereskedő agyában szült a sárfa faluban lebonyolított hagymavásár képzelete. Sisitka Dániel, a cég bevásárlója nemcsak külalakra, hanem jellemben is teljesen megfelelt feladatának. Köpcös, gögös ember, szúrós tekintete keresztülhatol az emberen, kemény, érces, kicsit

rekedtes hangja fölcsendülésekor megdöbbsenti a parasztot. Unintelligens szoknyavadász, a főnökén kívül mindenkit lekezel és a parasztot gyűlöli.

Dermesztő téli reggel indultunk a bánáti sárfaluba hagymát vásárolni. Mint gyakornok voltam alkalmazásban a „G. F.” cégnél, amely a kifizetések ellenjegyzésére küldött ki engem Sisitka úrral. Az úton háborús élményeiről beszélt, a lövészárkok borzalmait kihagyva inkább a szerelmi kalandjait mondta el. A bécsi szappangyáros lányától kezdve a przemysli gabonakereskedő lányáig minden nő az ő daliás alakjába akadt bele és a háborús idők szabadon lophatott gyümölcsét éjszakáról-éjszakára szürcsölték. Szülővárosáról már nincsenek ilyen kedves emlékei.

— Itt csak bitang parasztot látok. Siránkoznak a munkakerülő nyomorultak.

Megérkezve a faluba felkerestük Sztantics Gyóka gazdálkodót, aki többek között a községházán is tisztséget töltött be. A bandagazdák tulajdonságaival bőségesen megáldott ember kereskedelemmel is foglalkozott és ő igazította útba a sártengerben a hagymatermelő parasztokat és a bevásárlókat. Ezért a kevésbé fáradságos munkáért kétszáz dinár közvetítői jutalékot kapott.

3.

Az első termelő, akihez beállítottunk F. N. földműves. Az uccán mindenütt hatalmas sártenger, alig tudtunk átlábolni. Háza előtt úgyszintén. Rozoga, kis fehérre meszelt parasztházban lakik. Az udvaron a kocsí a tengelyig merült a latyakban. A lomposzórú házőrző kutyán csörögtek a megszáradt sárgumók, a baromfiak és az egyetlen sertés ugyancsak nyúlós sárcomókat cipeltek lábukon. Ahova lép, ahova néz az ember, mindenütt az ingoványszerűen süppedő sár. A gyerekek dideregve léptek ki a gang alól, rongyos papucsuk vagy repedezett klumpájuk hamar megtellett hideg lével. Ügyetlen köszöngetések után a gazdálkodó meghunyászkodó alázattal vezetett bennünket a szérűhöz, ahova nagy gondossággal volt berakva az aransárga színű vöröshagyma. Óriási fejek, szép, szabályosalakú, egészséges hagymák. A gazda azt mondta, hogy „lánycsecső” fajta. Az egész család szinte kórusba dicsérte, hogy milyen jó íze van és egy cseppet sem erős. Sisitka úr közömbösen hallgatta a termelő család dicséretét. Hidegen, megvető fölénnyel tekingetett körül, majd blazirtan megkérdezte:

— Hogy adja?

A gazda egy ideig gyámoltalanul hallgatott, tanácstalanul feleségére emelte tekintetét, majd halkan kibökte:

— Harmincöt para kilója, kérem!

A faluban előttünk még nem járt kereskedő, a hagymakeresletről a gazdák semmit sem tudtak. Fogalmuk sem volt az árakról, hogy mit kérjenek.

— Húsz para! — ígért találmra Sisitka úr.

— De, kereskedő úr, nem adhatom annyiért. Vetés, szedés, behordás az mind drága munka. Az egész család hetekig dolgozott rajta. Meg a föld. És én úgy számítottam, hogy a hajma árából fizetem ki az adót.

— Egy parával se többet. Van köztük nedves is. És ha elhozzák a mázsára megtisztítják nekem, mert visszaküldöm az egészet.

A gazdálkodó megremegett. Tanácstalanul hallgatott. Még akart valamit szólni, de Sisitka úr hideg, szúrós tekintete megakadályozta ebben. Ismét feleségére nézett, mintha támaszt keresne.

— Hát, — mit csináljak. Legyen. Mikor szedik?

— Reggel!

Máris mentünk tovább. Egyik termelőtől a másikig, akár a végrehajtók. Mindenütt ez a hideg kiméletlen eljárás. A toprongyos termelők kértek, könyörögtek, hogy egy kicsit jobb árat szabjunk, de Sisitka úr makacsul kitartott a legalacsonyabb ár mellett. Az egyik asszony, aki mindennap gondosan kezelte, ápolta, törülgette a pár métermázsa hagymát, — szemei könnyelábadtak, amikor meghallotta az árat.

4.

Egy nap alatt tizennégy termelőt látogattunk meg. Tizennégy helyen indult meg nagy sebbel-lobbal a munka. Asszonyok, férfiak, öregek, fiatalok ültek be a szérűkbe vagy mentek fel a padlásra és sietve nekikezdték a hagymaszedésnek. Előbb eltakarították a szalmát, amely a hagymát a fagyástól megvédte, azután minden hagymafejet kézbevettek. Ovatosan leszedték róla a sárgás, megbarnult, megfeketedett héjakat, rosszakat, megpuhultakat, rothadtakat félredobálták. A többit szakajtokba, vékákba vagy edényekbe gyűjtötték össze.

Délután sorbajártuk mindegyiket és felülvizsgáltuk, hogy rendszeresen szedik-e az árút. A kiválogatott, megtisztított hagymát kölcsönként zsákokba töltötték és a felt zsákokat a házvégén ácsorgó férfiak cepelték le a padlásról az udvarra, ahol gúlákba rakták. A család apraja-nagyja dolgozott, több helyen még a rokonokat is befogták a munkába. Hosszú órák nehéz munkája után örömmel fellélekzettek:

— Na!... ez körülbelül most egy mázsa. Húsz dinár.

Sisitka úr idegesen köszörülgette torkát. Egy darabig némán nézte a kapkodó munkát, de amikor már többen mekibátorodtak és megszólaltak, megsokalta és rászólt az egyik öregasszonyra:

— Jobban szedje. Alaposabban válogassa ki. Az apraját hajtsák el, az a kutyának sem kell.

A hagymaszedők ijedten néztek fel a gögösen ágaskodó emberre, majd nagy sietséggel és figyelemmel iparkodtak eleget

tenni a szigorú parancsnak. Csak a tekintetekben húzódott meg némi lázadás. Hallgattak és a földre néztek.

5.

Másnap reggel Sisitka úr nagyon jókedvű volt. A jól sikerült üzlet örömeiben előszedte régi jólbevált tapasztalatait és okoskodva meghúzta a vonalat a falusi és a szállási földműves között. A tanyaiakat nem szereti, a falusiakat megint csak akkor, ha hallgatagok, türelmesek és szónéklül leszállítják az árút.

— Szigorúan kell velük bánni, — mondta határozott hangon. — Az árakat a felére lenyomni. Hiszen kell nekik a pénz, mint a cukor. Ilyenkor, télvíz idején, mindenbe belenyugszanak.

A főuccán, a megjelölt udvar előtt, egész kocsikaraván állott. Már órákkal előbb megérkeztek, hogy mázsához jussanak és még a délelőtt folyamán leszállíthassák a következő fuvar. Az udvaron Sztantics Gyóka várakozott és a jól végzett munkáért a jutalékot emlegette. A raktár ajtajában már állt a mérleg és az elsőnek érkezett parasztok forgolódtak körülötte. Sürgés-forgás, kiabálás, majd az első kocsi előállott. A termelők készségesen segítettek egymásnak, hogy a munka gyorsabban menjen. Leszedték a zsákokat a kocsiról és rakták a mérlegre. Öt-nat zsákot egyszerre. Azután odaálltak a mérlegre és figyeltek. Sztantics készségesen rakta fel a súlyokat, de, Sisitka úr rákiáltott:

— Nem látja, hogy elég? ... Sok! ... Nem látja?... Vegyen le!

Odanéztem. Összeszámoltam a súlyokat. Kétszáznegyven kiló volt.

— Kétszáznegyven kiló nagyon szűken. Sok. Ne irjon annyit. Kétszázharminchat. Írja.

— Hogy hívják?

— Fehér Nándor. De kérem szépen, ez a hat zsák a kétszázötven kilót is megnyomja. Tessék rátenni.

— A zsákok is nyomnak. Látom jó vizesek — rikácsolt Sisitka. — Különben majd visszamérjük. Kétszázharminchat... öntse ki... Na, elég szép hagyma. Ennek aztán örülni fognak Németországban, mert tudják meg, hogy Amerikába is megy a maguk hagymájuk.

A termelők sehogyan sem akartak belenyugodni az igazságtalan mérésbe. A többiek is szinte féltek a mázsától. Összeverődtek és tiltakoztak. Félhangon azt erősítették, hogy hiba van a mérés körül. Olyan olcsón adják a drága szép hajmát, és még szűken is mérik.

— Na mi lesz? — szólt rájuk Sisitka úr. Megsejtette, hogy mit akarnak és idejében megakadályozta azt, hogy a gazdák egymásközt megállapodjanak. Az elégedetlenkedők lassan szétszéledtek, újabb kocsi állt a raktár elé, a termelő fellép a göré lépcsőjére.

— Neve?

— Varga Sándor.

— Rakja a mázsára!

Egy-két zsák, három, négy, öt. Mérik. Kétszáznegyvenöt. Varga Sándor szólni akart, mert tényleg jóval több volt, de Sisitka élesen közbevágott:

— Mi ez?

Amikor ugyanis kiöntötték az első zsák tartalmát, a szerteguruló hagyma egyrésze kicsit vizes volt. A vörös héjakon barna, sáros foltok jelezték, hogy a nagy munkával tisztított árút elfogta az eső.

— Mondtam, hogy száraz, tiszta hagymát hozzanak, — szólt dühösen Sisitka, majd szinte tajtékozott amikor folytatta:

— Szedjék rögtön össze. A többiek is segítsenek. Nem kell... Vigye haza!... Dobja a szemétdombra!

Varga Sándor előtt összeomlott a világ. A kereskedő nem veszi át a hajmát. Nem lesz pénz, pedig a kis négyéves Pistika mandulái már egészen megdagadtak és ki kellene vetetni. Mondták ezt már a javasasszonyok is. Mi lesz most, ha nem veteti ki a Pistika manduláit. Már napok óta lázas, meg azután a hideg is rázza. Fásult tekintettel nézett körül, mintha valahonnan segítséget várna. Nem szólt senki. Lehajolt, felemelte az eldobott vizes zsákot és reszkető kezekkel rakta vissza a hagymát. Úgyetlenül magyarázkodott:

— Ejnye, az éccaka elérte egy kicsit az eső. De kár érte...

A többi termelő némán állott az ajtó körül. Baj történt. Érezték a másik paraszt fájdalmát, ez az arcukon is látszott, de semmit sem tehettek.

— Ezt a Vargát kitűrülni! Tovább! — rikácsolt Sisitka.

Zavartan nyúltam a zsebembe, előkotorásztam a ceruzát és a noteszban áthúztam Varga Sándor nevét.

Lévay Endre.

S z é c h e n y i m o n d j a :

a földbirtokosokról:

S íme nyíltan azon vallást teszem, hogy hazánk előmenetele s magasabb fölemelkedésének gátjai mi tehetősebb birtokosok vagyunk. (Hitel.)

az önkényről:

Hol ember emberen uralkodik önkénnyel, ott virág helyett halotti ravatal földi a mezőt s az egészséges természet gyászol. (Stádium.)

az úri demagógiáról:

Minden nap jobban látom a magyar képviselet elégtelenségét. Ők a lengyelek segítségére akarnak menni s nem segítenek a saját parasztaikon. Szabadelvűségről fecsegnek s saját jobbágyaikat nyúzzák. (Napló.)

SIKSÁG

*Hegyek közt a havas szabadság tündököl,
De a nép mindig kenyértelen,
A szolgaságot hizlaló mezőkön
Aranykalászból kenyér terem.
Hegyek fölött világlott, csillogott
A rideg, téltlen végtelen,
Míg folyók völgyében, széles rónákon
Gölöncsérkorongot forgatott az értelem,
Orsót pörgetett, téglát égetett
És készült viharok ellen a védelem.
Védve van szemérem, tisztaság,
S lustán nyújtózik a kényelem.
Teremtő volt a síkföldi szolgaság.
Kopár hegyek rezét, vasát
Fegyverből szerszámmá szelidítette,
Cseréptáblára írt, hogy tűnjék a balgaság.
Míg hegyi zsarnokok trónoltak
Lomhán a felhők között,
A kultúra síkságra költözött.
Szikkadt mezőket öntözött
Hangyaszorgalommal az alföldek népe.
Kezükből születtek az eszközök,
Mikkel csodákat építettek
Poros síkságon és üde hegyek között.
Hegycsúcson vad kényúr dörgött, mint a medve,
Lenn a völgyben gátakat tört
És szélesült a kultúra,
Mint nagyhömpölyű folyamok medre.
A buja völgyekben fakadt a Dózsák,
Gubecek tüzének lángja ;
Hegyek közt vadászó kényurak
Völgyi szérűjéből gyulladt mindig máglya.
A lázadások tüzeit
Sokszor sárba tiporták,
Mégis a síkságon, kalászkok földjén
Kapott erőt és értelmet a szabadság !*

LATÁK ISTVÁN

IFJÚ MŰVÉSZEK KIÁLLÍTÁSA

Élénken emlékezetes még az a hosszú időn keresztül meddően folytatott hírlapi és folyóirati csatározás, van-e vojvodinai magyar irodalom? Van-e különlegesen és elkülönülten vojvodinai jellegzetességű, kisebbségi magyar irodalom, elhivatottan és küldetésesen kisebbségi, népi és vojvodinai tájegységben gyökerező és e tájat és levegőt meghatározó és azt kifejező literatura? Erről folyt a vita Hencidától Boncidáig és hol volt, hol nem volt irodalom, a polémia mindenestre üdvös volt, mert lám, az irodalmi szabadcsapatharcok nyomán, az irodalmi nyűgösségek, heccek mentén elindult a már erőteljes élet felé kapaszkodó vajdasági ifjú magyar képzőművészet. Minthogy itt pápák és bábák nem voltak, a kis káplánok maguk adminisztrálták meg községüket és hitüket, — nem az irodalomért, amelyet hivatalanul és messze időkre szólóan mások elrontottak, — hanem a képzőművészetért.

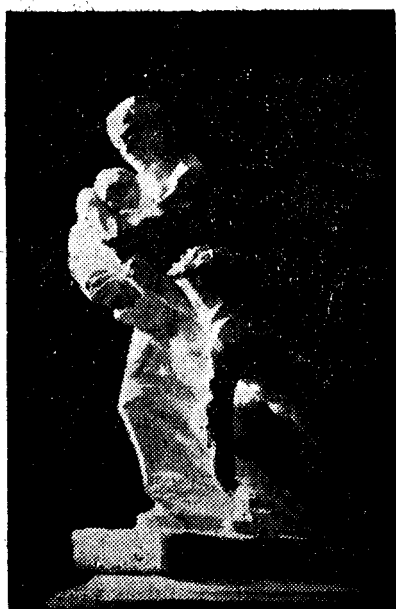
A vajdasági ifjú magyar képzőművészet még nem organizációnan erős vár, hanem szórványos, egyéni kezdeményezésű és egyéni keletkezésű; elvetélt, adomázó, bogdázó és vitázó csetepaté helyett itt színek, vonalak, szobrok homorulatai és domborulatai beszélnek önmagukért és jogaikért. Vojvodinai magyar irodalom talán van, és ha van — el kell ismerni, az íróknak, szinte Mária Terézia korabeli testőri-irodalmi szépet-akarásuk hívta életre, egy közönybe, unalomba fulladt Pató Pálosan nemtörődöm-nép közepette, vajdasági magyar irodalom *talán* van, vojvodinai magyar képzőművészet *valóban van* és már kinötte gyermekcipőit. Ennek egyedüli oka, hogy itt az ifjúság, az alkotó ifjúság fiatalos hévvel fest és farag. Ha a vojvodinai magyar irodalom a fiatal nemzedék kezébe kerülne, vita helyett, bizony, virág nőne a vojvodinai magyar irodalmi tarlókon. És talán nem is talmi irodalom.

A szubotikai Magyar Olvasókör önmagát tüntette ki, amikor hajlékot adott a vajdasági ifjú képzőművészek első gyűjteményes kiállításának. Talán első kiállítás ez az Olvasókör dísztelen termében. Mindenképpen dicséretes cselekedet az Olvasókör mai vezetőségétől. Kár, hogy ez a — jelek szerint komolyabb hivatásérzetről tanúskodó vezetőség — kissé kiesett a szerepéből, kár hogy kissé leereszkedően bánt a kiállítással és a fiatal kiállítókkal. Mégis haladást jelent a tárlat megrendezése az előző évek olvasóköri tevékenységével szemben. Tudni kell, hogy egy kisebbség életében nem minden operett és bohózat! Mintha kezdené az Olvasókör új elnöksége felismerni, mi a feladat egy kisebbségi népkultúrközössége székházának és egy kisebbségi nép söntésszínvonalán felülemelkedni akaró ifjú generáció felsegítésében mit kell tenni.

A HID nem nyújthat elég teret arra, hogy a szubotikai olcsó héten, de attól függetlenül az Olvasókör nagytermében megrendezett tárlat egyes kiállítóival külön foglalkozzék. Ez nem is feladata. Mégis megemlíteni kívánjuk, hogy a vojvodinai magyarság életerejét, tespedtségéből való felrázó akciót és munkakedvét iga-

zólná az a tény, ha a kiállításon szerepelt, de arról távolmaradt fiatal művészeket is szívébe vésné és segítené őket, hogy napfényen maradjanak. A Hangya Bandi, Boschán György, Almási Gábor, Reszler Ilona, Veréb Ilonka, Gottesmann Tibor, Nagy Sándor, Szabó György, Szilágyi László, Erdey Sándor, Ács József nevét nem szabad elfelejteni. Ezek értékek, egy jövő ígéretes letétemenyesei. Nem egyenlő valóroket jelentő nevek ezek, de valamennyit szeretni kell, mert mindannyiuk bizakodó és fiatal és tehetség.

Hangya Bandi „Kaszások” című nagyobbmretű festménye



Reszler Ilonka: Örökbeadás



Almási Gábor: Zsákhordók

kiemelkedően „eseménye” volt a tárlatnak, Boschán Györgyöt először láttuk, nagy, erős feszítő lendület és forrongás jellemzi meglátásait, sajnálatos, hogy sem vele, sem Hangya Bandival, sem a többiekkel hosszabban nem foglalkozhatunk. Erdey portréban úgy halad, hogy közeli az idő és utoléri karrikaturái nívóját, Szilágyi friss, pasztózus és dekoratív tájképekkel járult a tárlat általános sikeréhez. Szabó György a gondosság, térelosztás, nyugalom és a koloritoknak oly tudatosan mérsékletes harmoniájával lép fel, hogy az egy tizenhétéves fiúnál több mint meglepő. Nagy Sándor és Ács József a beográdi Festőakadémia növendékei, felfogásuk és ecsetvezetésük az iskola levegőjére vall, de mindkettő biztos és tudatos.

Reszler Ilonka kész szobrász. Nehéz elhinni, hogy mester

nélkül eljutott a Földtúró, az Örökbefogadás és Vágyódás-ig.

Almási Gábor munkás-szobrász, Gorkij feje, Gyermekarca hibátlan, Gottesmann Tibor megragadóan élményszerű szobrokat állított ki, kidolgozásban a kifejezés teljességére mintha kevesebb gondot fordítana, mint a mondanivalóra.

Ezen a helyen meg kell említeni Csapó Sándor nevét. Csapó volt a kiállítás szervezője, propagálója, menedzsere, lelke. Róla megfélekedezni e beszámoló során nem lehet, mert nem eshetünk abba a hibába, amelyet mások is elkövettek. **Szántó Á.**

* *

Az Olvasókör kiállításával kapcsolatban a rendezőbizottság ankétet rendezett a képzőművészet korszerű kérdéseiről. Az ankétre szép számmal érkeztek válaszok; ezek közül a legsikerültebbeket alant közreadjuk, hogy olvasóink lássák, nemcsak ecsettel tudnak bánni ifjú művészeink, de a szellemi-elméleti fronton is régen túl vannak a kovás' puska használatánál. Gondolkozásuk korszerű, hivatásérzetről tanúskodó bátor, biztos, egyensúlyos, fiatalos, — és ez a szerencséjük, — talán megérnek majd egy biztosabb alapokon nyugvó szilárd világot, a nyugtalan, zűrös, kába világ helyett.

Festők akarunk lenni és nincs pénzünk festékre. Az akadémián mesterünk azt mondja: Festeni a legdrágább sport. Vigasznak keserű igazság.

Mi mégis dolgozunk.

A nyárspolgár eljön a kiállításra, ajkát lebiggyeszi és azt mondja: „Túlmodern“. „Futurista“.

Az impresszionista modorban készült kép is „futurista“, „túlmodern“ a kispolgári keretből képtárba kerülő embernek. Nem tudja, hogy az impresszionista felfogású festmény ma már nem „túlmodern“ és nem „futurista“.

Az új irányokra azt mondja a jószándékú kispolgár, hogy hóbort, divat. A kispolgár fél együttlépni a haladó világgal. Az új irányba divat annyiban, amennyiben minden divat, minden életmegnyilvánulás egy kor életszemléletének dokumentuma.

A futurizmus, expresszionizmus és a többi ma élő izmusok megannyi kísérlet egy új művészet megteremtésére. A születés, a kialakulás, a teremtődés mindig zavarokkal, tévelygéssel, kisebb-nagyobb anarchiával jár. Ez természetes.

Hogy az új művészet irányzatos? A művészetnek mindig volt és mindig lesz célja és a festő mindig tükre a kornak és környezetének.

Raphael jól keresett, sok volt az aranya, a Szent Családot nem szegényes jászol körül festette, Jézus környezetében drága ruhákba öltözött főpapok járnak-kelnek, Mária nem a szenvedő anya, hanem tündöklő szépségű, gondosan öltözött nő Michel Angelo egyéni sorsa merőben különbözött szerencsés kortársától, lázadó volt, keserű, kiméletlen, ellenszegült kora kegyetlen és lelkiismeretlen szellemének: Jézust és a szenteket szegény meztelenségükben festette meg; egyik szobra a lázadó rabszolga.

Nemcsak az új művészetnek van célja; célja volt Goya, Rembradt, Millet, Meunier művészetének is példázatosan nagy nevek ezek, a művészet l'art pour l'art ellenes mivoltának bizonyítására.

Hangya Bandi

* *

„A materiális élet fejlődésében beálló változások megfelelő formában megtalálhatók a szellemi élet történelmében. Figyelnünk kell tehát a népek életkonceptiójának fejlődését, hogy megérthessük a festészet kísérleteit és eredményeit. A materiális élet fejlődésénél egy figyelemre méltó tényezővel találkozunk. Ez a tempó. Ugyanis a politikai történelem fejlődése, ellentétben a kultúrtörténelem fejlődésével, nem egyenletes. Bár gyakran halljuk, hogy a



Erdei : Szatir

történelem kerekét nem lehet megállítani, nagyon jól tudjuk, hogy ennek a keréknek forgása lassítható... A történelem kereke a reakció nyomására gyakran csikorog.

Az élő művészet folyása azonban meglassíthatatlan, akár a rádium kisugárzása. Ha az osztály amellyel a művészet egykor együtt fejlődött, megszűnik haladó lenni, akkor a művészet elhagyja ezt az osztályt. Ilyen esetben a festészet leveti védelmező-oltalmazó mivoltát és forradalmivá válik. Megtámadja hűtlen bajtársát, a társadalmat. Nem mondhatjuk, hogy a festészet élő testébe nem próbálta még balzsamot fecskendezni, hogy meggátolja továbbfejlődését, de ezek a kísérletek balul ütöttek ki és a művészetből ilyenkor giccsipar lett. Rezsimművészet patetizmus. Az élő művészet válasza a reakcióra a tagadás. Aszerint, hogy melyik korban történik, a festők egyéni és öntudatlan vagy kollektív és öntudatos ellenállást tanúsítanak.

Befejezésül kiséreljük meg jellemezni a festészetet napjainkban. A festészet negatív magatartása a szürrealistákkal végetért és az új életkoncepció kikristályosodásával (a néptömegek aktív részvétele sorsuk irányításában) egyidejűleg a forma, ellentétben a dekadencia bomlottságával, konstruktív és fegyelmezett, míg a téma terén megszűnik a külvilágtól való menekülés és új érdeklődés mutatkozik az ember és a társadalom iránt." **Boschán György**

* *

„A viszonylagosan legérettebb morált jelképező művészet a legaktuálisabb.

A művészet tükörképe az anyagi javak megosztásán alapuló ideológiai áramlatoknak. Továbbá dokumentuma a művész erkölcsi állásfoglalásának az anyagi javak megosztásával és az ezen alapuló ideológiával szemben. Ma ez az állásfoglalás ellenzéki természetű.

Tehát a művészeteknek, vagyis ezek hordozóinak mindig aktuális problémája: fejleszteni a morált és az ennek megfelelő formát. Az új embertípus érzi az anyagi javak észszerűtlen elosztását és a termelés anarhiáját. Ez az impreszionista életérzés. Ez tovább módosul, amikor ebben az életérzésben az erkölcsérzés imperatív vágyat kelt fel. Szilárdságot, biztonságot és rendet kíván az új embertípus.

Már nem sikerül az oroszoknak széttépni a vadkant (Delacroix) mint a múlt század közepén a győzedelmeskedő reakciónak a munkásságot.

Az új morálra se szűk se bő, hanem cifraság nélküli, a tényleges szükségleteknek szabott ruhát kell adni. Ez legaktuálisabb problémája a festészetnek is. **Ács J.**

CSÁNGÓK KÖZÖTT

Beszélgetés Domokos Péterrel, a csángókérdés fiatal tudósával

Egy budapesti lap riportere érdekes beszélgetést folytatott Domokos Péterrel, a fiatal tudóssal, aki már több ízben járt a csángók között és aki szerint az ősmagyarok egyes törzsei élnek nem csak Bukovinában, hanem a jelenlegi Szovjetunióban, a Dnyeszter folyó partján is.

— 1929-ben jártam be először a csángóföldet, — kezdte Domokos. 1926-tól 29-ig a csíkszeredai tanítóképzőben tanítottam. 1929-ben Csíksomlyóból indultam kerékpáron a csángók közé. Először Onesten állottam meg. Bertalan Sándor kántornál. Azután átmentem Bogdánfalvára. Onest vidékén, ahogy kutatásaim során megállapítottam, áttelepült székelyek élnek, egy másik bukovinai csángótelepen, Bogdánfalván azonban ősmagyarok, akik a honfoglalás során telepedtek le ott és soha nem jártak Erdélyben.

A román és magyar tudósok is állítják, hogy 1353 előtt Bogdánfalván már magyarok élnek és már meg vannak a bukovinai és moldovai magyar települések. Hiszen a bukovinai Szeret községben még az Árpádházi királyok alapítottak magyar katolikus püspökséget.

— Trunkban hallottam az első csángó dalt. Magyarai Antalné énekelte. Balladákat. Hatvannyolc dalt gyűjtöttem össze. Van közöttük két-háromszázéves egyházi ének is. Könyvem megjelenése után — amit a saját költségemen adtam ki — elhallgatott a tudományos tábor, amely azt állította, hogy a csángók nem dalolnak. Az első kiadás ötszáz példányban kelt el. Kihoztam erre Kolozsvárt, ismét a saját költségemen, a második kiadást.

— Második utam során készültem Oroszországba is, hogy felkutassam a Dnyeszteren túl élő, elfelejtett magyarokat. Már oroszul is megtanultam. De apám halála folytán másodsor sem jutottam túl Moldován és Bukovinán. Hogy élnek ott is magyarok, annak legjobb bizonyítéka, hogy a legutóbb ezer ukrainai magyar-ajkú lakós magyarnyelvű bibliát kért a bukaresti szovjetkövetség útján az erdélyi magyaroktól. Erről az esetről a román fővárosi lapok is megemlékeztek akkoriban. A követség a bibliát beszerezte és továbbította.

— Nyolc teljes hétig tartott a második utam. Trunkban Magyarai nénit és a lányokat fonográfba énekeltettem. Trunkból Ronanmegyébe mentem, Szabófalvára, ahol hatezer magyar él. Különös, nagyon különös a lelkivilága ezeknek az elfelejtett magyaroknak. A nemzeti öntudatuk kihalt. Nagyon csodálkoztak, hogy magyar nadrágosember kereste fel őket. Egyre hajtogatták: Milyen szépen beszél maga magyarul...

— A román szavakat magyarul ragozzák. Így beszélnek: „Meggyiltem a niepemmél sz lerendítettem neki had pacilt a baj.” Ez azt jelenti: „Találkoztam a feleségemmel és elmondtam neki, hogy történt a dolog.”

— Hogyan élnek a csángók?

Néhány sort olvas fel a fiatal kutató abból a munkájából, amelyben második útjának kutatásait dolgozza fel.

— „Burka Demeter, szabófalvi csángó. Tizenkét esztendeje szent (özvegy). Reggel felkel, feltekerőzik (felöltözködik), megcsókolja a földet és arra kéri istent, hogy estig tartsa meg.”

Örök titok marad, hogyan maradtak fenn századok során a bukovinai és moldovai magyarok. Mert magyar betűt nem olvasnak. Sem könyvük, sem ujságjuk nincs... És ugyan ki törődik velük? Annyi tény, hogy magyarok. A dallam igazolja az egy gyökérből való eredetet. Ötven újabb dalt gyűjtöttem össze. Ezeket a fonográfáról Bartók Béla jegyezte le. Bartók újra írja az összes fonográfra vett magyar dallamanyagot és a közeljövőben fogja megjelentetni.

A kiadatlan, ismeretlen csángó-balladákból elkérek egyet.
Ime:

SZEPRŐDI BORBÁLA

Várrászt varrja vala fekete szemvel,
Hímzészt hímzi vala szűrű könyevivel.
Mit szírsz, mit keszeregsz Szeprődi Borbára?
Had ne szírjak, had ne sz had ne keszeregjek,
Ada adatt apám be Lengyelországbó
Nagy lengyel királynak, nem isz ő magának
Feltartott fiának.
Úd jének, úd jének hat lóval sz hintóval,
Hatvan katonával sz ed rangyas szolgával,
Mieg a dobokat esz min táncra léptetik,
Sz ők esz csak lerének Szeprődi Jánasznak
Kötött kapujához.
Hallad-e hallad-e Szeprődi Jánasz úr,
Add ki szien lányidot: Szeprődi Borbárát,
Nem adom ien nektek.
Az ápám házánál nagyobb urak jártak
Aszkot szem uraltam sz téged szem urallak.
Hallad-e, hallad-e Szeprődi Jánasz úr
Add ki szien lányidot Szeprődi Borbárát
Ha nem adad, bizen műk esz rejád visszük
A cászár adóját.
Ő ki kelle aggya vala, mit cányon
Szeprődi Jánasz úr.
Úd viszik, úd viszik Szeprődi Borbárát
Hat lóval, hintóval, hatvan katonával
Sz ed rongyos szolgával.
Mieg a dobokat esz mind táncro veretik,
Mieg a lovakat esz mind táncra léptetik.

— És senki, senki nem törődik velük. Isten madarai. Pedig a németek... Egy nyolcvanmillió németnek minden német családra szüksége van. Józseffelvén találkoztam egy tanítónővel, akit Németországból küldtek. Egy nyáron negyven német tanítónő jött le Németországból Bukovinába. Minden német családot felkerestek. Színpadot is hoztak magukkal. Ezen adták le azokat a színdarabokat, amelyeket külön a bukovinai németeknek írtak...

És figyelik mi történt a századok alatt? Ők lettek nyolcvanmilliónyian, mi pedig tizenkettőre olvadtunk le. Ez nem romantika, ez nem íródott senki ellen. Ez tény, melyet lehazudni nem lehet.

Ruffy Péter.

A KURUC KÖLTÉSZETBŐL

Ne higgy magyar a németnek...

(1706)

*Ne higgy magyar a németnek,
Akármivel hitegetnek.
Mert ha ád is nagy levelet,
Mint a kerek köpenyeged
S pecsétet üt olyat rája,
Mint a holdnak karimája :
Nincsen abban semmi virtus
Verje meg a Jézus Krisztus !*

Kuruc tábori dal

(1672)

*Te vagy a legény Tyukody pajtás !
Nem olyan más, — mint Kuczug Balázs ;
Teremjen hát országunkban jó bor áldomás...
Nem egy fillér, de két tallér kell ide pajtás .*

*Szegénylegénynek olcsó az vére :
Két-három fillér egy napra bére ;
Azt sem tudja elkölteni mégis végtére
Két pogány közt egy hazáért omlik ki vére !*

*Rajtunk német dül, rajtunk török jár,
Tűz-vassal pusztul ország és határ ;
Ez az istentelen német annyi kárt tölt már :
Hozzá képest hogy mit sem tölt török, sem tatár.*

*Az nagy uraknak mézes szókat hány,
S hozzá hódolnak, mint bódult zsákmány...
Hej nagy urak ! nem keresztény, az, aki pogány :
Rosszabb pedig még ennél is labanc, valahány.*

*Mindent ígér, de csak szorultában, —
Semmit be nem vált, ha szabadjában ;
Az németnek — ebhitűnek fogadásában
Ne bízz többet, mint az ebnek ugatásában !*

*Pusztítani jött, nem segítségre, —
Hogy elfoglalja országunk végre ;
Álnoksággal nemzetünknek esküdt vesztére :
De az Isten ráfordítja még ő fejére !*

*Tölts kupámba bort, az lelkemnek bort,
Német vesztére üljük meg a tort.
Ma egymással — bajnoktárssal együtt iszunk bort :
Virradatra úgy üssük meg az német tábort !*

VILÁGSZEMLE

*„Azelőtt a háborúban nem követtek semmi elvet
Az erősebb a gyöngétől, amit elvehetett, elvett.
Most nem így van. A világot értekezlet igazgatja.
S az erősebb, ha mi csinyt tesz, összeül és helybenhagyja.*

Arany János (1817–1882).

Tévedés ne essék, a fenti sorokat tényleg Arany János írta hatvan évvel ezelőtt, 1878 nyarán, a berlini kongresszus alkalmával. Akkor is a kis népek szabadságáról döntöttek a keresztény nagyhatalmak, nem annyira keresztényi szellemben, mint inkább nagyhatalmi pozíciók megvédése érdekében. A török (pogány) járom alól felszabadult Bulgáriát a kongresszus visszaparancsolta az ozmán birodalom határai közé, a szerbeknek és crnagóriaknak pedig az önerejükkel felszabadított területek nagyrészt vissza kellett adni. Mindez természetesen a közvetlen érdekelt felek megkérdezése nélkül történt.

A berlini kongresszus szelleme újra diadalmaskodott.

Az elmúlt két hónap eseményei figyelmes olvasóinkat nem érték váratlanul. A Chamberlain, Mussolini, Hitler trió Daladier statisztálása mellett eljátszotta befejező jelenetét a Blum-Eden-féle benemavatkozási bizottsággal kezdődött komédia első felvonásának. Az egész chamberlaini politikának az a kulcsa, hogy a demokratikus szabadságjogok kiszélesítése hovatovább a trösztök és kartellek belpolitikai uralmát kérdéseessé teszi. Nemzetközi viszonylatban pedig ugyanezt csak a két európai fasizmus fennállása biztosíthatja. Ezért támogatja minden erejével a City képviselője a „dinamikus” külpolitika terjeszkedési vágyait, persze úgy, hogy a számlát mások fizessék. A recept, mint látjuk, régi, csak a szenvedő szereplők újak.

Közismert tény, hogy Chamberlain és Sir John Simon a német kémiai trösztrel testvéri kapcsolatokat fenntartó angol vegyi ipar részvénytöbbségének tulajdonosai. Bonnet minisztersége előtt a francia nehézipar ügyvédje volt. Armstrong, Krupp és Schneider-Creusot, a hadi ipar angol, német, francia nagyjai, akik a háború alatt is lelkiismeretfurdalás nélkül szállítottak egymásnak nyersanyagot vagy kész árút Svájcra és a Skandináv államokon át, most újból leplezetlenül a porondra léptek. Bizonyosságul annak, hogy bűnös naivitás volt hinni akár abban, hogy a Brenner-hágón széttörök a Berlin-Róma tengely, akár abban, hogy a demokratikus békepolitikának a fentnevezett urak törhetetlen hívei.

A csehszlovák reakció külföldre támaszkodva arat diadalt a belső, demokratikus erők fölött. A müncheni egyezmény ellenállás nélküli elfogadása az agrárpárt politikájának győzelmét jelenti. A Zsvivnostenska Bankának a demokratikus hatalmakkal kötött szövetségei már régóta terhére voltak. A most előállott helyzetben két legyet üt egy csapásra agyon: egyrészt Csehország „semlegesül”, azaz feltétel nélkül a tengelypolitika csatlósává válik, másrészt a belső ellenőrzés felfüggesztése korlátlan lehetőségeket helyez kilátásba. Ezt a célt szolgálja a munkanélküli segélyek le-

szállítása, a munkaidő meghosszabbítása, a bérek csökkentése és a bevezetendő agrármonopólium. Mindezt elősegíti a szakszervezetek és paraszt érdekszövetségek eddigi törvényes, alkotmányadta jogainak teljes, vagy részleges felfüggesztése.

Azonban, a jelek szerint azok, kiknek tulajdonképpen a játék bőrére megy a dolgok ilyen fejlődését a hivatalos vezetők nagyrésznélkül árulása ellenére, még nem hagyták minden ellenállás nélkül jóvá. Erre mutat a cseh ifjúság egységakciója, amelynek élén az agrárpárt, a nemzetiszocialista párt (Benes), a cseh szociáldemokrata párt és a felosztatott kommunista párt ifjúsági szervezetei állanak. Ugyanez az egységmozgalom észlelhető a szakszervezetekben és szövetkezetekben is.

Érdekes jelenség, hogy a nemzetközi politika józanabb elemei a müncheni békét egyöntetűen a kis nemzetek gazdasági és politikai megbéklyóztatása és az Oroszország ellen irányuló összefogás első állomásaként tekintik.

Hogy a létrejött „béke” nem az, amit a népek kivétel nélkül óhajtanak, mutatják az új hadi hitelek, az örületes fegyverkezés és a velejáró adóemelés és jövedelem csökkenés. Münchenben csak fegyverszünetet kötöttek és a kormányok igyekeznek a népeket előkészíteni a számukra lehetséges és kilátásbahelyezett két megoldásra: az egymásközi hatalmi leszámolásra a világ új felosztásáért, vagy az Oroszország elleni szent háborúra. Hogy a békét, az igazi világbékét egyik megoldás sem szolgálhatja meg, az ma már mindenki előtt egyre világosabb.

A lengyel fasizmus viselkedése a csehországi eseményekkel kapcsolatban minden érző és gondolkodó emberben undort vált ki. Lengyelországban tíz milliónál több fehérorosz, ukrán, német, zsidó és litván kisebbség él a legelemibb jogok nélkül. Ugyanakkor a lengyel kormány a népek örendelkezési jogának általa így megcsúfolt elve alapján bekebelezte a tesseni vidéket, ahol nyolcvanezer lengyel mellett százhuszezer cseh él. Ugyanez a kormány Mussolini biztatására igyekszik minden követ megmozgatni hogy megakadályozza az autonóm ruszin köztársaság megalakulását, mert ez csak a lengyelországi ukránok szabadságmozgalmát erősítené. Beck diplomáciai utazásai, a komáromi tárgyalások a cseh-magyar kormány harcias hangú jegyzékváltása mögött Mussolini és Hitler súrlódásai állanak. A cseh válság jelenlegi elintézése az utóbbi hatalmát mérhetetlen módon növelte és előtte szélesre nyitotta az utat a Dunavölgye és a Balkán felé, míg Olaszország ereje semmivel sem növekedett, de a spanyolországi kaland egyre nagyobb anyagi nehézségeket támaszt és Abesszinia is eddig csak pénzbe került. Ezért rokonszenvez Mussolini minden olyan áramlattal, ami a demokratikus erőket nem növeli ugyan, de egyúttal Hitler befolyásának is gátat vet. Ilyen gát lenne a kárpátaljai ruszin vidék bekebelezése. Attól azonban nem kell tartanunk, hogy a két szövetséges jóbarátságát ez a kérdés, illetőleg ennek az elin-

tézése felborulással fenyegetné. Ahogy a Brenneren nem tört szét a tengely, itt sem lesz semmi baj. Mussolini, mint a gyöngébbik fél valószínűleg enged, a magyar és lengyel arisztokrácia ruszinszkói aspirációi minden hűhó ellenére sem valósulnak meg. A ruszin parasztok és zsidók nem óhajtják újból megkóstolni a feudális menyországot, Románia nem akarja, hogy egyetlen közlekedési kapcsa a nyugati államok felé Lengyel vagy Magyarországon át vezessen és Hitler érdekei ellen van az őt Romániától elszakító és az olasz befolyást erősítő közös lengyel-magyar határ.

A Chamberlain által vezetett összefogási politika másik két exponense: Francó és a japán katonai klikk a blokádi áldásait élvezve újabb előretörést könyvelt el. Az angol érdekek rovására a City azért támogatja a japánok invázióját, mert bennük az Oroszország elleni szövetkezés egyik fő oszlopát látja és a Deterding (Schell) által annyira fájlalt bakui petróleum-mezők újbóli megszerzése bőségesen kárpótolná azokat a veszteségeket, amiket ma pillanatnyilag az angol gyáripár és kereskedelem érdekei Kinában szenvednek. Emellett nem jelentéktelen körülmény az sem, hogy a Foreign Office számításai szerint a japán-kinai viszályban legyengült felek kevés ellenállást fejthetnek ki Anglia távolkeleti törekvéseivel szemben. A pillanatnyi áldozatok tehát mindenképpen bőségesen térülhetnek meg. Ezért a sokak előtt csodálatos angol hidegvér. Látszólag nagyobb megrázkódtatás nélkül foglalnak el a japánok minden fontosabb gócpontot Kinában. Mindenki joggal várhatta, hogy Anglia keményebben lép majd fel a keleti hódítókkal most, amikor egyenesen milliárdos befektetések elvesztéséről van szó. Ezzel szemben egy-két angol lap heves kirohanásán kívül Londonban hivatalosan napirendre tértek a történetek felett. Mindez azonban csak látszólagos nyugalom és John Bull amikor senki sem látja, idegesen tapogatja zsebében az olasz szerződés terveit. Igaz ugyan, hogy ennek ratifikálása újabb milliárdokba kerül, hisz Olaszországnak főleg erre van szüksége, de végre valahára felszabadulhatna egész Földközi-tengeri flottája, amire most óriási szükség volna a Csendes Oceánon, ahol gazda nélkül folyik a számadás.

Azonban, nehogy valaki azt gondolja, hogy ezzel Anglia mindjárt erélyesebb lenne és erős kézzel nyúlna a távolkeleti darázs-fészekbe. Dehogy. Csak készen kell lenni, hogy adott esetben — amikor már minden a feje tetején áll — „megsegíthesse” a legyengült sárga imperializmust. Persze úgy, hogy a jölfizető kínai piac újból saját gyárainak termékeit vásárolja. Egyúttal pedig Japán imperialista törekvéseit Oroszország felé vezesse le. Mert az öreg Bull politikáját lehetőleg nem szeretné lesiklatni a kereskedelmi vonalról. Az eddigi háborúk és úgynevezett békekötések az angol kettőskönyvitel egyszerű módszereivel voltak elintézhetőek, és a régi kalkulációt most sem szeretné megzavarni azzal, hogy keleten nagyobb rizikóval járó vállalkozásba kezdjen.

Hankau eleste után a japán-kinai háború újabb fázisba került. Hankaunál végződik tudniillik a kínai síkság és azon túl masszív, úttalan hegyvidék kezdődik. Az eddigi harcok síkságon folytak és így a japán tehnikai fölény teljes mértékben érvényesülhetett. Ezentúl azonban a harcokban a kitartás és az ellenfél kimerítése játsza a főszerepet. Most kell Japánnak megmutatnia, mennyire bírja elviselni katonailag és gazdaságilag a hadjárat terheit. Ha Hankau eleste nem demoralizálja a kínai hadsereget. Eddig a japánok katonai fölénye vitathatatlan volt. Orosz szakértők véleménye szerint Japánnak kb. még egy évi tartaléka van. Mindennek ellenére tény az, hogy Kína háromnegyed része még mindig szabad és éppen ezt a háromnegyed részt a legnehezebb elfoglalni. Ehhez hozzá kell adni azt, hogy a japánok még azoknak a területeknek sem urai, amiket eddig elfoglaltak, mivel itt a partizán-csapatok tartják kezükben a városokon és vasútvonalakon túl fekvő területeket. Vagy lehet-e másképp magyarázni a Peking és Sanghaj külvárosokban nap-nap után végbemenő harcokat?

Ezért annak ellenére, hogy Hankau eleste, a háború kezdete óta Kína legnagyobb vesztesége, a végső kimenetel, elbirja-e Japán a többéves háború összes terheit, másszóval: a hadi sikereken kívül, sikeres békét is tud-e kötni — ugyanolyan kétséges, mint egy évvel ezelőtt volt.

* *

A müncheni egyezmény, tehát, annak ellenére, hogy úton-útfélen a béke megmentőjének állítják be, számítva az általános békeakarára nem a béke, de a háború szálláskészítőjévé vált. A Chamberlain-Halifax politika azt remélte, hogy ezzel sikerült Európában legalább is látszólag megszüntetni a háborús feszültséget. Halifax lord első berlini látogatása már nagyjában meghatározta a nemrég drámai körülmények közt lejátszódott jelenet végső kifejlését. Azt azonban most még nem lehet eldönteni, hogy ez csak főpróba, vagy bemutató volt. Lehet, hogy a valóban drámai cselekmény csak ezután következik. A Saar-vidék megszállásától Ausztria bekebelezéséig meglehetősen nagy idő telt el, de az anschlusstól a cseh-eseményekig már csak pár hónap pergett le. Ki biztosíthatja Európa békeszerető népeit arról, hogy a legrövidebb időn belül nem fog a parázs újra fellángolni, mondjuk ezuttal a Balti-államokban, vagy éppen a Románia felé vezető úton, valahol a Kárpátok alján?

A gyarmati kérdést sem vették még le a napirendről Berlinben, csak éppen szüneteltették. Máris félhivatalosan szóba került egynéhány gyarmat, amit Anglia kész lenne feláldozni, csak hogy a „békét” megint megmenthesse. Persze ezuttal sem angol gyarmatokról van szó. Belga, holland és francia részről kellene az áldozatokat meghozni. Pedig tudott dolog, hogy a volt német gyarmatok javarészét Anglia vette el, Japánnak csak a töredékek jutottak. A brit birodalom azonban sérthetetlen.

Anglia és Franciaország az új játszmával sok mindent tettek kockára. De leginkább Franciaország, mivel a kontinensen az ő politikai működése volt érezhetőbb. A kisállamok szövetségi rendszere, a szovjet-egyezmény, a demokratikus elvek látható és mindenki előtt tisztán álló jelképei összeomlottak. Daladier Franciaországa a brit imperializmus leghűségesebb támogatója lett, ami nem jelenti azt, hogy bizonyos francia körök ezt a függő helyzetet már jóelőre ne ismerték volna fel. De a Comité de Forge nem azért jelenti a finansziális élet központját és irányítóját, hogy külön legyen a Citynél. A hazaárulás nem tartozik a legutolsó érdekvédelmi eszközökhöz. Mindenesetre a nagytőke nem valami állhatatos politikai tényező. A demokrácia is csak addig jó neki, amíg az szorosán vett érdekeit nem sérti.

Franciaországban az első Blum kormány bukása óta a nagytőke politikai befolyásának állandó erősödése látható. A helyzet azonban tisztán belpolitikailag nem oldható meg egykönnyen. Ezért kellett kész külpolitikai tények elé állítani a világ talán legdemokratikusabb tömegét, hogy egy ilyen kívülről jött nyomással véglegesen kicsavarják a Népfront kezéből a hatalmat. A demokrácia azonban nem hagyja magát egypár ripacskodó politikustól egykönnyen félrevezettetni. Párisban már nem egyszer állottak barrikádok és az utolsó pillanatban a francia nép mindig megtalálta a helyes utat. Erkölcsi erőt a legközelebbi szomszédjától, Spanyolországtól kap, onnan, ahol minden intervenció és elnyomás ellenére egy nép, most írja meg történelmének legvéresebb és legragyogóbb oldalait.

A demokráciáért folyó gigászi küzdelem egyik legfontosabb szerepét a dunamelléki kisállamok fogják játszani. És itt egyre követelőbben rajzolódik fel a dunai konföderáció terve, amely éppen a berlini kongresszus előtt vetődött felszínre, akkor, amikor a dunai kisállamok nemzeti önállóságuknak kiharcolása szőlította fegyverbe az ittlakó népeket. A földrajzi-gazdasági adottságok már régen ide vezettek volna, ha a nagyhatalmak hatalmi játéka olyan sokszor nem ragadják el végzetesen egyikét-másikát. Ha Középeurópában sikerülne egy ilyen kemény demokratikus blokkot megteremteni, örökre elválnák a különböző imperialista törekvések útját. Ennek a gondolatnak megvalósítását mindeddig Németország hiúsította meg, de ha egyszer önállóan, testvérien összefognának a dunai népek, hogy minden külső, nagyhatalmi nyomástól felszabaduljanak, Európa békéjének legerősebb várát teremthetnék meg.

Szántó Árpád

GAZDASÁGI KRÓNIKA

Szeptember hó folyamán a cseh-német viszály következtében az egész világpiacon fejtelenség uralkodott. Ha a termelés, vétel és eladás tervszerűtlenül történik is, a gyáros vagy kereskedő egyik szemét állandóan a piacon tartja, figyelni hogyan alakul a gazdasági élet és lehetőleg még időben alkalmazkodjon az új viszonyokhoz, ha már irányt adni nem tud. De most hisztérikus rémülettel figyelte az eseményeket. Pompás spekulációs lehetőség nyílt, de kihasználni nem merték. Árút venni vagy a készleteket is eladni, gyártani vagy minden pénzt a sárga fémre, aranyra váltani, ez volt most a kérdés. Az arany azonban csak biztonságot jelent, de kamatot nem hoz. Viszont a repülőgép és mérgezgáz korában senki sem számíthat egy frontmögötti gazdasági életre. A jövő háborúja — még jobban, mint valaha — életet és vagyont tesz tönkre, menteni hát, ami még menthető, adták ki a jelszót. És amíg remegtek, kapkodtak, Münchenben az agresszivitás oltárán feláldozták Csehszlovákia egy részét.

A müncheni megállapodásig az értékpapírok árfolyama állandóan csökkent. Kivételt csak a hadiipar részvényei képeztek. Állampapírok, bank és kereskedelmi részvények nagy mennyiségben kerültek eladásra.

A fémek szeptember vége felé elérték a legmagasabb árfolyamot. A gabonaárak az ideges kapkodás jegyében alakultak.

Az arany menekül Európából — írják állandóan a szaklapok — és valóban az első Blum-kormány megalakulása óta, szinte állandóan özönlik az arany Amerikába. De most Angliára is sor került. Csak szeptember első hetében 102 millió dollár értékű aranyat szállítottak Angliából Amerikába. Először az angol font értékét ásták alá, hogy azután Hollandia, Svájc stb. országok valutái is kövessék. Mint a sülyedő hajóról a patkányok, úgy menekül Európából az arany. Anglia, Franciaország, Hollandia stb. országok aranyának boldog tulajdonosai biztonságot keresnek. De Amerika külkereskedelme recseg-ropog a sok arany súlya alatt. A dollár az európai valutákkal szemben túlságosan magas árfolyamot ért el és egész Amerika külkereskedelmét megbénítja, akadályozza versenyképességét. Az amerikai aranykészlet értéke 13.5 milliárd dollár. Ugy látszik azonban, hogy a jóból is megárt a sok és Amerika a dollár árfolyamának értékét csökkenteni akarja, hogy újból versenyképes lehessen.

Az év első nyolc hónapjában fegyverkezésre a világ különböző államai nem kevesebb mint három milliárd fontot költöttek. A müncheni négyes találkozó után még fokozottabb mértékben fegyverkeznek. A békét nem mentették meg, csak az ellentétek kiborbanását sikerült elodázniaok. A fegyverkezés most még hatalmasabb méreteket ölt és az ilyen javak kivonása kedvezőtlenül fogja éreztetni hatását egész gazdasági életünkben, különösen a széles tömegeknél, akik kénytelenek, mint mindég az egész örült játék árát fizetni.

Vas Béla

KRÓNIKA

A halál pilótája. Az új csodát még nem mutatták be a nagyérdemű közönségnek, de létezéséről úgyszólván már az útszéli verebek is tudnak. Ez a csoda egy új repülőgép. Mostanában, tudvalevőleg, a csodák előszeretettel gyülekeznek a repülőgépek körül, illetve néha a repülőgép a csoda körül. Szóval, a csoda megvan és bár hivatalosan titkolják létezését, nem vitás, hogy valóság. Sőt, a méreteit is tudják már és az sem volna csoda, ha a szerkezetét is ismernék éppen azokban a körökben, melyek elől leginkább titkolják. Ennek a csodának lényege az, hogy a repülőgépen nincsen pilóta. Anélkül repül és dobálja a bombákat. Nem lát és nem beszél ugyan ő maga, viszont rádióhullámok segítségével, — valahonnan egy íróasztal mellől, vagy más egyéb helyről hajszálpontosan tudják irányítani és bombát dobáltatni vele. Egy ilyen valahol ülő ember, állítólag négy-öt gépet is kezel egyszerre, olyanformán, ahogyan a szövömunkások dolgoznak a bedőrendszer szerint.

Vagyis az úr ül, asztalán jámbor csapok, fogantyúk, mintha egy villanytelep főgépésze volna. Ide-oda hajladozik — közben esetleg szivja a pipáját — és amint keze nyugalmasan babrál a csavarokon, fogantyúkon, fentről az okos kis pilótánélküli repülőgépek szorgalmasan hullatják a bombákat egy város bérházaira, iskoláira, sőt esetleg kórházaira is. Az ülő úr ezt a műveletet csendesen és minden különösebb izgalom nélkül végzi. Lehet, hogy esetleg közben egy kis könnyű rádiózenét is hallgat, hogy ne unatkozzék a billentyűk kezelése során, a bombák pedig szabályosan és kitaróan hullanak a csodarepülőgépről. Ennek eredményeként lent a földön is történnek, ha nem is csodák, de elég jelentékeny változások. A szépen gondozott sétatérből földhányás lesz, a higiénikus és tisztaablakú iskolából jelentékeny rakás törmelék, amely alatt az iskolásgyermek már nem felelnek, mert az egészségtanórát félbeszakította a csodarepülőgép. Sőt, nemcsak

az órát, hanem vele együtt a diákokat is, több darabba.

Igen, ezek a csodarepülőgépek nem ismernek habozást, halálfélelmet, esetleg sajnálkozást, — egykedvűen és közömbösen végzik a rádióhullámokkal rájuk rótt feladatokat. Egyetlen hibájuk, hogy működésük köre még aránylag kis területű, mindössze 800 kilométer. Viszont a szakemberek lázasan dolgoznak, hogy ezt a területet kiszélesítsék és minden remény megvan arra, hogy ez sikerül is. Ezen a területen, tudvalevőleg, amikor bombákról és pusztításról van szó, az emberi leleményességet általában siker koronázza.

A robotember még csak az utópistaregények lapjai között szunnyad, de a robotrepülőgép valóság. Igazi emberek egészségtelen és életveszélyes munkát végeznek, miközben kedves családjuk otthon kitaróan nélkülöz. Miközben dőlcegen ragyog a napsütésben a robotrepülőgép s hullatja pusztító bombáit a leleményes emberiségre.

Melyik volt a nagyobbik veszély?

Amikor a legnagyobb volt a háborús feszültség Európában, Londonban az állatkertben fölkészültek arra, hogy ha kitör a háború, minden mérges kígyót meg fognak ölni. Tették volna ezt azért, mert ellenséges bombák szétverhették volna a ketrecek, amelyekben a halálos csípésű kígyókat tartják, azok kiszabadultak volna és emberi lényeket marhattak volna halálra.

Lám, lám, milyen gyöngéd is az emberi civilizáció. Hogyan védi néhány mérges kígyótól az embereket. De bombákat, repülőket, a legszörnyűbb pusztítás eszközeit rászabadítják a világra.

S kígyókról beszélve, amelyek ártalmatlanok és förtelmesek, amelyek ellen kell védeni az emberi lényeket és civilizációt, talán máshol találhattak volna mérgeesebb kobraikat: Rómában és Berlinben. Vagy azokat kellett volna s kellene eltiporni, akkor a londoni állatkertben sem kellett volna óvintézkedést tenni a mérges kígyók ellen, vagy a kobrák helyett azokat kellene talán legalább is ketreche zárnai-

**Szerkesztőségünk és kiadóhivatalunk :
Subotica, VII, Kragujevačka ul. 4**

**Befizető lapunk üres túloldalán kérjük feltüntetni
a küldött összeg rendeltetését**

**A HID 58.297 sz. postatakarékpénztári csekkszámlijára
küldje előfizetését a mellékelt befizetési lapon!**

**A HID a kisebbségi új magyarság folyóirata.
Ki népével érez, támogatja a HID-at!**

**Az elmaradt előfizetési díjak a lapot és előfizetőinket egyformán
terhelik. Ezért lejárta azonnal újítsa meg előfizetését!**

**A pontatlan elszámolás a lap anyagi erejét teszi tönkre!
Kérjük terjesztőinket, hogy egyik számtól a
másikig mindig rendezzék elszámolásaikat!**

**Kéziratokat csak a portó előzetes beküldése mellett küldünk vissza.
Csak teljes névvel és címmel ellátott kéziratokat veszünk figyelembe.
Lapunkban megjelent minden egyes cikkért írója felelős. — Levelek
és kéziratok Adm. i Red. HID Subotica, pošt. fah 88. címre küldendők.**

„HID“ literarni časopis, izlazi deset puta godišnje.

Odgovorni urednik i izdavač: MAYER OTTMAR, SUBOTICA, VII, Kragujevačka 4

Gradska štamparija, Subotica, 38—472-6

Idegen szavak magyarázata:

Altruizmus — önzetlenség, mások javával való törődés

akció — cselekvés, cselekmény
adminisztrálni — igazgatni, kezelni

Domináló — uralkodó, kimagasló
dokumentum — bizonyíték okirat
dekadencia — visszaesés, züllés
dekoratív — díszítő

Egzisztencia — lét, megélhetés

Futurizmus — a multat és hagyományokat leromboló jövő művészete

Giccs — értéktelen, fércmunka

Harmónia — összhang

Impresszionizmus — a benyomásnak eleven visszaadása (a művészetben)

Koncepció — tervzet
konstruktív — alkotó
koloritok — színhatások (képeknél)

Literatura — irodalom
l'art pour l'art — (lárpurlár) — művészet a művészetért

Menedzser — vezető
morál — erkölcs

Negatív — tagadó, nemleges

Patetizmus — szenvedélyesség, dagályosság
polémia — vita

Rezsimművészet — az uralom pártján álló művészet

robot-ember — gép-ember

Stabilizáció — tartósság
statisztika — tudomány az állam és társadalom állapotának számszerű tényekkel való megállapítására

Utopia — légvár, elérhetetlen eszmény

Vitális — életbevágó
voks — szavazat, szó

ABC-rendben közöljük az idegen szavak magyarázatát, hogy olvasóink könnyűszerrel megtalálhassák a kérdéses szó értelmét. — Azon szó magyarázatát, amelyet nem lelnek meg e számunkban, keressék t. olvasóink a HID előbbi számainak fedőlapján.

HID-naptár.

Folyóíratunk szerkesztősége tudatában van annak, hogy a mi vidékünkön még sokáig a naptár lesz a nép legelterjedtebb olvasmánya és kultúrájának legszámottevőbb eszköze. Éppen ezért a fáradságos munkát nem kímélve lehetővé tesszük azt, hogy az olvasók, a nép kezébe olyan naptárt adjunk, amely a szokásos ünnepnapok és névnapok felsorolása mellett tanácsadó kézikönyve legyen.

A HID eddigi erőfeszítése is arra irányult, hogy az elesett nép szócsove legyen és hogy a nép egyszerű nyelvén írjon a népnek. A legelső és legegységesebb kulturális szükséglet akartuk és akarjuk kielégíteni ezzel is, hogy gondosan szerkesztett és a legfontosabb tudnivalókkal ellátott terjedelmes naptárt juttatunk el a néphez. A vásárjegyzékeken kívül ebben a naptárban megtalálja az olvasó azt is, amit már más naptárakban apanyiszor keresett. Szeretnénk, hogyha szavaink nyomán a HID-naptár igazán nép-naptárrá válna és a vaskos kötet elkerülne a legeldugottabb helyre is, ahol magyarok élnek. A HID olvasói közül mintegy nyolcszázan siettek ennek a mozgalomnak a segítségére és előfizetéseikkel biztosították a naptár megjelenését.

Olvasóink bizalommal támogatták ezt a kezdeményezést, most mi is bizalommal küldjük el a naptárt amely a napokban hagyja el a nyomdát. Az érdekes és értékes könyvet útnak indítjuk avval a reménnyel, hogy az előfizetőkön kívül más olvasónak is megakad a szemé rajta, szívesen lapozgatja és így elősegíti annak terjesztését.